

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД В КОНТРОЛІ

Савченко Р. О., к. е. н., доцент

Постановка проблеми. На ефективність діяльності будь-якого суб'єкту господарювання значною мірою впливає прийнята система управління організацією. Функціонуючи в умовах ринку, суб'єкт господарювання в кожний момент часу поставлений в умови коли від нього вимагається прийняти певне рішення: розробити

шлях досягнення певної мети. І оскільки детермінованих ситуацій в економіці практично не існує, такий підприємець не може на 100% бути впевненим, що обраний ним шлях приведе до поставленої мети, тобто підприємець постійно стикається із ситуацією невизначеності. Виробляти рішення в ситуації невизначеності підприємцю не тільки не вигідно, але й загрозово, тому основною вимогою є переведення невизначеності в ризик. В зв'язку з цим перед апаратом управління постає завдання розробки механізму управління ризиками в умовах функціонування конкретного підприємства. Перехід від управління ресурсами до управління знаннями, необхідність постійних змін та інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень зумовлює актуальність розвитку нових технологій управління, в тому числі розробки нових підходів до управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями теорії та розвитку методології внутрішнього контролю займалися такі вітчизняні вчені, як Ф.Ф. Бутинець, Н.Г. Виговська, М.Д. Корінько, В.Ф. Максимова, Н.М. Малюга, Є.В. Мних, Л.В. Нападовська, В.П. Пантелєєв, Л.О. Сухарева, В.О. Шевчук та ін.. Вагомий вклад у розвиток системи внутрішнього контролю на основі ризик-орієнтованого підходу внесли такі дослідники як: І. А. Белобжецький, В.В. Бурцев, Р. Додж, Є. В. Калюга, Ф. Котлер, Є. А. Крючкова, К.В. Лапіна, Дж. К. Лоббек, М.Ф. Овсійчук, В.Ф. Палій, В.М. Райли, Б.Н. Соколов, Т.М. Рогуленко, В.О. Шевчук, А.Д. Шеремет, М.Я. Штейнман та ін. При цьому авторами розглядаються окремі елементи концепції внутрішнього контролю, відсутній фактор цілісності проведених досліджень. Необхідними є дослідження в цій сфері на основі формування нової парадигми внутрішнього контролю через адаптацію процедур, інструментів і методів у відповідності до умов функціонування бізнесу.

Мета дослідження полягає у вивченні теоретико-методологічних засад формування системи внутрішнього контролю на основі ризик-орієнтованого підходу.

Об'єктом дослідження виступає система внутрішнього контролю побудована на основі ризик-орієнтованого підходу.

Методи дослідження. Використано загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми пізнання. Теоретичні аспекти контролю досліджувалися із застосуванням методів індукції та дедукції, за допомогою яких визначено теоретичні аспекти організації системи внутрішнього контролю на основі використання ризик-орієнтованого підходу.

Результати досліджень. Організація внутрішнього контролю в Україні повною мірою не відповідає сучасним потребам та інтересам користувачів інформації. Це проявляється, перш за все, у формальному підході до організації внутрішнього контролю. За результатами дослідження практики внутрішнього аудиту встановлено, що тільки 48% компаній мають відділ внутрішнього аудиту, а останні використовують спеціалізовані організації для виконання його функцій. Слід відзначити, що лише 18% компаній мають аудиторські комітети і служба внутрішнього аудиту є неефективною. З опитаних компаній тільки 39% мають відділ внутрішнього контролю як окремий підрозділ їх організації, 54% - задокументовані процедури внутрішнього контролю, 58% застосовують моніторинг і тестування систем внутрішнього контролю, і тільки в 55% компаній існує схвалена звітність внутрішнього контролю[1].

Для побудови адекватної системи управління суб'єктами господарювання керівництво повинно володіти обліковою та контрольно-аналітичною інформацією в належній кількості і якості. В зв'язку з цим в підприємствах повинна функціонувати на перманентній основі система моніторингу змін, яка буде сигналізувати про необхідність застосування раніше розроблених механізмів запобігання виникнення негативних явищ та подій, використання яких давало можливість функціонувати, в подальшому підприємству ефективно. Адже в числі питань, що вирішуються керівництвом в сфері управління є визначення величини ризику, який підприємство готове прийняти при здійсненні господарської діяльності, а також розробка управлінських методик впливу на ризик в залежності від його оціночної величини. Перспективним напрямом вирішення даної

проблеми є формування системи внутрішнього контролю. При цьому слід відійти від контрольно-ревізійної моделі побудови системи внутрішнього контролю, а переорієнтувати увагу на ризик-орієнтований підхід. Якщо оцінювати ступінь розробки концептуальних основ внутрішнього контролю на державному рівні, які б відповідали сучасним вимогам розвитку ринкової економіки та умовам функціонування підприємств то слід відмітити, що відбувається поступова переорієнтація українських регулюючих органів, фінансових установ та керівників суб'єктів господарювання в напрямку відмови у використанні контрольно-ревізійної моделі до запровадження більш сучасних моделей внутрішнього контролю, що побудовані на основі ризик-орієнтованого підходу.

Ризик-орієнтований підхід, відомий як модель COSO, передбачає, що будь-які ймовірні зміни (внутрішні чи зовнішні) повинні бути ідентифіковані заздалегідь, і при їх виникненні мають бути застосовані заходи, які пом'якшують їх вплив на ведення бізнесу.

Запропонована у 1992 р. модель COSO ґрунтується на наступних базових передумовах: внутрішній контроль являє собою процес досягнення мети, а не самоціль; важливі не лише правила, процедури та відповідні документи регулятивного характеру, але й люди, що здійснюють внутрішній контроль на всіх його рівнях; від внутрішнього контролю власники і керівництво суб'єкта господарювання можуть очікувати лише обґрунтованого рівня досягнення поставлених цілей, але жодним чином не абсолютної гарантії безпомилкової роботи; внутрішній контроль забезпечує досягнення поставленої мети або декількох цілей у суміжних сферах діяльності.[2] Система внутрішнього контролю, за моделлю COSO, повинна складатися з п'яти взаємопов'язаних компонентів: контрольне середовище і моральний клімат, оцінка ризику, заходи контролю, збір та аналіз інформації і передача її за призначенням, моніторинг та виправлення помилок.

Для підприємств України серед всіх цілей внутрішнього контролю найбільш значущою залишається мета забезпечення відповідності їх діяльності нормативним актам і забезпечення достовірності звітності. Найважливішим є досягнення поставлених суб'єктом господарювання цілей і оптимізація пов'язаних з цим витрат, тобто обидва аспекти ефективності діяльності. Значить, і існуючий внутрішній контроль буде, насамперед, орієнтуватися на ці цілі, тим більше що невідповідність регулюючих документів може розглядатися як один з видів ризиків - важливий, але не єдиний.

Внутрішній контроль побудований на основі ризик-орієнтованого підходу інтегрує в собі систему бухгалтерського обліку та окремі засоби контролю, спрямовані на формування достовірної фінансовою звітності. За допомогою системи внутрішнього контролю стає можливим визначення ступеню достовірності фінансової звітності підприємства. Запровадження системи внутрішнього контролю дозволить мінімізувати ризики суб'єкта господарювання шляхом їх моніторингу, оцінки, контролю та своєчасного прийняття управлінських рішень. При цьому доцільним є визначення причин виникнення ризиків в системі внутрішнього контролю. Адже усунути ризики повністю неможливо, проте можна ними управляти та проводити превентивні заходи в ході виявлення сфер підвищеного ризику та проведення регулярного контролю. Для виявлення сфер підвищеного ризику необхідним є встановлення та аналіз можливих причин та джерел виникнення ризиків.

Характеристика причин виникнення ризиків наведена в таблиці 1.

Як свідчать дані таблиці 1 більшість причин виникнення ризиків пов'язана з тим, що пріоритетно господарські процеси пов'язані з економікою та є принципово індетермінованими, відсутня економічно-оптимальна повнота інформації; притаманна наявність "організаційної" невизначеність або асиметрія інформації. Ще одним нюансом є те, що причини виникнення ризиків за основними видами господарської діяльності можна згрупувати за рівнями їх виникнення: індивідуальний – на рівні співробітника підприємства, на макрорівні – на рівні підприємства та макрорівень – на рівні держави.

Причини виникнення ризиків в системі внутрішнього контролю

№	Ознака	Поділ	Характеристика
1	Можливість прогнозування причин виникнення ризиків	передбачувані	Виникають за певних умов, відомі з практичного досвіду та в науковій сфері
		непередбачувані	Виникають раптово та несподівано. Пов'язані з непередбачуваними діями партнерів та конкурентів підприємства, змінами нормативно-правової бази, зміни політичної та економічної ситуації, форс-мажорними обставинами.
2	Джерела виникнення	об'єктивні	Виникають без участі підприємства та її працівників: зміна фінансової кон'юнктури, поява новітніх технологій, форс-мажорні обставини
		суб'єктивні	Викликані діями різних юридичних та фізичних осіб
3	Залежно від можливості запобігання їх виникнення	форс-мажорні	Характеризуються непереборністю впливу зовнішнього середовища
		не форс-мажорні	Їх виникненню можна запобігти коректуючими діями

Вибір найбільш ефективних методів і технологій внутрішнього контролю визначається цілями і видами діяльності підприємства, навколишнім середовищем і відповідним набором властивих ризиків. Не обов'язково доручати здійснення всіх видів контролю окремому підрозділу. Можна розподілити відповідальність між різними підрозділами, вбудовуючи контроль в їх поточну діяльність і знати, де і який контроль встановлено. При цьому основну відповідальність за правильне функціонування системи внутрішнього контролю несе керівництво підприємства, а власники підприємства в цьому випадку будуть зацікавлені в її ефективності, так як вона сприяє зниженню ризикованості їх вкладень. Тим не менш, без виділення в організаційній структурі підприємства підрозділу або штатної одиниці, в посадові обов'язки якої покращено функції здійснення контролю і в цьому випадку не обійтися. Незалежно від його формального назви, має бути створено незалежний підрозділ, що здійснює моніторинг стану господарської діяльності підприємства та її адекватності ризикам в динаміці.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що перспективним напрямом розвитку внутрішнього контролю є його побудова його системи на основі використання ризик-орієнтованого підходу. При цьому ризиками слід вважати вірогідні події, що можуть негативно вплинути на ефективність функціонування суб'єкта господарювання, достовірність формування показників звітності та дотримання вимог законодавства. Перевага використання ризик-орієнтованого підходу при формуванні системи внутрішнього контролю полягає в його орієнтації на запобігання виникнення проблем у майбутніх звітних періодах.

Джерела використаної інформації

1. Костирко Р.О. Внутрішній контроль в управлінні стійким розвитком підприємств / Р.О. Костирко// Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції - 2013 - №3. – С. 117-121. - Режим доступу:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.

2. Белякова В.П. Організація системи ризик-орієнтованого внутрішнього контролю / В. П. Белякова [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://victoriabeliakova.com/organization-of-the-risk-based-internal-controls-system/>